

TÜRKİYE'DE ÇOCUK KORUMA SİSTEMİ

Çocuk Koruma Nedir?

Çocuk koruma kavramı bütüncül bir sistemin parçalarından biridir. Çocuk koruma kavramına geçmeden önce aslında korumanın kendisinin de hizmet ettiği "çocuğun iyi olma hali" kavramından kısaca söz etmek faydalı olacaktır. Çocuğun iyi olma hali, çocuğu ve içinde yaşadığı sosyal çevreyi içine alan çok boyutlu bir kavramdır. Çocuğun iyi olma hali, çocuğun sağlık, ekonomik durum, eğitim, ev ve çevre koşulları, ilişkiler gibi farklı alanlarda 'iyi' olmasını amaçlar. Çocuğun refahı ve gelişmesi bütüncül biçimde ele alınır.

Çocuğun korunmasında önemli yeri olan iyi olma hali, çeşitli bireysel özellikler ve koşullarla tanımlanır. Çocuğun iyi olma hali yoksulluğa göre daha kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. Çocuk yoksulluğu kaynakların eksikliğine ilişkin göstergeler yoluyla değerlendirilebilir fakat bunun yanı sıra çocuğun ruhsal ve fiziksel sağlığı, çocuğun eğitimi, evi, çevresi, ilişkileri, çevresindeki riskler ve çocuğun güvenliği iyi olma hali içinde değerlendirilir. İyi olma halinin tespiti için izlenebilecek bazı göstergelere şu örnekler verilebilir: Erken çocukluk eğitimi, düzenli beslenme, zarar verici maddelerden uzak olma, sosyal ve kültürel etkinliklere katılım vb.

Çocuğun iyi olma hali çocuğun korunmasıyla yakından ilgilidir. Çocuğun korunması, çocuğun iyi olma halinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Korunma İhtiyacı Olan Çocuk ve Çocuk Koruma Sistemi

Türkiye’de çocuk koruma sistemi öncelikle Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)’ye dayanarak işlemektedir. İç hukukta ise çocuk koruma sistemi dayanağını öncelikle Anayasanın ilgili maddelerinden (41, 42, 50, 56, 58, 60 ve 62) alır.

Çocuk Koruma Sistemi ile ilgili en temel iki kanun ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’dur.

Çocuk korumanın tanımı şu şekilde yapılmaktadır: Çocuklara yönelik şiddeti, sömürüyü ve istismarı önlemek ve bunlara müdahale etmek. Çocuk koruma sistemi bu tanımda yer alan önleme ve müdahale hizmet ve programlarını içeren sistemdir. Çocuk Koruma Sistemi çocuğun çevresi ile bir arada ve ihtiyaçları veya sorunlarının tüm boyutlarını ele alan bir biçimde uygulanan sistemdir. Çocuk koruma sistemi:

- Çocuk merkezli olmalıdır.
- Sistemde erken müdahale çok önemlidir.
- Çocuk, çevresi içinde değerlendirilmelidir.

BM ÇHS, tüm taraf devletlerden çocukların gelişmeleri için mümkün olan azami çabayı göstermelerini bekler (ÇHS madde 6). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2023 yıl sonu itibarıyla, Türkiye nüfusu 85 milyon 372 bin 377 kişi iken bununun 22 milyon 206 bin 34’ünü çocuklar oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye’de yaşayan 22 Milyon 206 bin 34 çocuğun her biri;

- Bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine ulaşabiliyor olmalıdır (ÇHS 27).
- En iyi tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanabiliyor olmalıdır (ÇHS 24-25).
- Kaliteli eğitime, eşit fırsatlarla erişebiliyor olmalıdır (ÇHS 28-29).
- Her tür ihmale, şiddete, istismara ve kötü muameleye karşı korunabiliyor olmalıdır (ÇHS 19, 32-36, 38).
- Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kaldığı durumlarda, devletten özel koruma ve yardım görebiliyor olmalıdır (ÇHS 20).
- Mağdur olmuş ise, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşabiliyor olmalıdır (ÇHS 39).
- Suça sürüklenmiş ise, adil şekilde yargılanabiliyor ve keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun kalmıyor olmalıdır (ÇHS 37, 40).

Her çocuğun yukarıdaki haklardan yararlanabilmesi için etkin ve bütüncül bir çocuk koruma sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Etkin ve bütüncül bir çocuk koruma sisteminin 5 temel aşamadan oluşması beklenmelidir:

Çocuk koruma sisteminin birinci aşaması olan **önleme**, çocukların sağlıklı gelişimlerini destekleyecek tüm hizmetlerin tüm nüfusu kapsayacak şekilde eksiksiz olarak sunulmasını ve ailelerin çocuklarına karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için desteklenmesini içerir (ÇHS 19). Bu şekilde, çocukların her tür ihmale ve şiddete karşı korunabilmeleri ve herhangi bir riske maruz kalmalarının önlenmeleri hedeflenmektedir.

Türkiye'deki Sisteminin Değerlendirilmesi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre (md. 41), devlet her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır. Buna göre, **çocuğa karşı ihmal ve şiddetin önlenmesi** devletin sorumluluğudur. Türkiye'de bu kapsamda doğrudan görevlendirilmiş sadece iki kurum bulunmaktadır:

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Aynı Bakanlığa bağlı hizmet veren sosyal hizmet merkezleri

Yanı sıra doğrudan görevlendirilmemiş olmakla beraber, diğer bazı kurumların da çocuğa karşı ihmal ve şiddetin önlenmesine yönelik hizmetleri bulunmaktadır. Bu kurumlar ve hizmetler arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- Koruyucu sağlık hizmetleri sunan aile hekimliği
- Çocuklara örgün eğitim hizmeti sunan okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumları
- Engelli çocuklara destek eğitimi hizmeti veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri
- Çocukların eğitim sürecinden en üst düzeyde yararlanmalarını hedefleyen rehberlik araştırma merkezleri

Çocuğa yönelik herhangi bir risk ortaya çıktığında sağlık, sosyal hizmet ve eğitim gibi toplumun tamamına yönelik kamu hizmetlerinde çalışanların, bu **riski erken aşamada fark etmeleri** etkili bir çocuk koruma sisteminin ikinci aşamasını oluşturur. Bu çerçevede, fark etme sisteminin karşılaması gereken asgari koşullar şunlardır:

- Tüm çocukları kapsayan bir risk değerlendirme sistemi bulunmalıdır.
- Çocuklarla çalışan meslek elemanlarının fark ettikleri risk durumlarında başvurabilecekleri hizmet birimleri bulunmalıdır. Bu birimler:
 - o Meslek elemanları ile riskleri değerlendirme ve ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yürütüyor olmalıdır. Yerelde yapılandırılmış olmalıdır.
 - o Herkes tarafından biliniyor ve kolay ulaşılabilir olmalıdır.

- Çocuğa yönelik ihmal ve şiddet riskini değerlendirecek personel bu konuda özel eğitimli olmalıdır. Alanda çalışan kurumlar arasında bilgi paylaşımının esasları belirlenmiş olmalıdır.

Türkiye’de çocuğa yönelik ihmal ve şiddet riskini fark etmekle görevlendirilmiş sadece bir kurum bulunmaktadır: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri. Bu kapsamda mevzuat ile görevlendirilmiş başka bir kurum olmamakla birlikte, aşağıdaki kurum ve kişiler için çocuk ihmal ve istismarı durumunda bildirim yükümlülüğü tanımlandığı için, bu kurum ve kişilerin de dolaylı olarak fark etme yükümlülüğü olduğu varsayılmaktadır:

- Aile hekimleri / doktorlar
- Öğretmenler ve diğer kamu çalışanları
- Cumhuriyet savcılıkları, mahkemeler
- Çocuğun bakımından sorumlu kişiler
- STK’lar
- Mahalli ve mülki amirler ve muhtarlar, belediye zabıtaları
- Kolluk
- Akraba, komşu vd. yetişkinler

Çocuk koruma sisteminin üçüncü aşamasını, herhangi bir ihmal veya şiddet durumu fark edildiğinde, bu durumun **ilgili birimlere bildirilmesi** oluşturur. Etkili bir bildirim sistemi için;

- Çocuğa yönelik ihmal ve istismar vakalarının hangi koşullarda, nasıl ve nereye bildirildiğine dair özel bir düzenleme olmalıdır.
- Çocuğa yönelik ihmal ve istismar durumunda bildirimleri alacak, ileri düzey değerlendirme yapacak, ilk müdahaleyi yapacak ve sonucu takip edecek bildirim birimleri bulunmalıdır.
- Bildirim birimlerinin çok disiplinli, standart, uzmanlaşmış bir değerlendirme sistemi olmalıdır.
- İleri değerlendirme ve müdahalede rol alan meslek elemanları arasında bilgi paylaşım esasları belirlenmiş ve etkin olarak uygulanıyor olmalıdır.

Türkiye’de çocuğun şiddete maruz kaldığından şüphelendiği durumlarda bununla ilgili bildirim alma yükümlülüğü olan dört kurum bulunmaktadır:

- Aile ve sosyal politikalar il müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezleri
- Cumhuriyet savcılıkları
- Barolar
- Kolluk

Bir çocuğun şiddete maruz kaldığı şüphesi doğduğunda, buna çocuğun korunmasını sağlayarak **müdahale etmek**, çocuk koruma sisteminin dördüncü aşamasıdır. Etkili bir müdahale sistemi için:

- İhmal ve istismara maruz kalmış çocuklarla çalışma konusunda uzmanlaşmış müdahale ekipleri bulunmalıdır. Bu ekipler, muayene ve raporlandırma konularında da uzmanlaşmış kişileri içermelidir.
- Müdahale sürecinde karar vermeye yetkili makamlar çocuğa özgü olmalı ve müdahale süreci, mağdur çocukların ikincil örselenmelerini önleyecek şekilde yapılandırılmalıdır.
- Adalet sistemi içerisine giren çocuk mağdurlara ve ailelerine yönelik bilgilendirici ve rehberlik edici hizmetler sunulmalıdır.
- Çocuk koruma sistemine girdiği andan itibaren ve özellikle müdahale aşamasında çocuğun takibini yapacak ve adli mekanizmalarla ilişkilerini sağlayacak sorumlu bir kurum (kamu vesayeti) bulunmalıdır.

Etkili bir çocuk koruma sisteminin son aşamasını, şiddete uğrayan çocuklara yönelik uygun **iyileştirme** hizmetleri sunulması oluşturur. Bir çocuk şiddete maruz kaldığında, şiddet uygulayanın cezalandırılması ve şiddete maruz kalanın tedavisi devletin sorumluluğu, çocuğun korunmasından ve suçların kovuşturulmasından sorumlu kurumların da görevidir. Etkili bir iyileştirme sisteminin karşılaması gereken standartlar şu şekilde belirtilebilir:

- Çocuğun yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, korunma ihtiyacı olan çocukların aileleri yanında korunması sağlanmalıdır. Bu süreçte, anne-babaları ve çocukları destekleyici hizmetler sunulmalıdır.
- Kurum bakımı hizmetleri, belirlenmiş standartlar çerçevesinde aile bakımına en yakın koşullarda sunulmalıdır.
- Korunma ihtiyacı içinde olan çocuklar ve ailelerine gerekli sosyal, tıbbi ve psikolojik danışmanlık hizmeti ve benzeri destekler sağlanmalıdır.
- İkincil mağduriyetlerin önlenmesi için sağlanacak tedavi hizmetleri kurumlar arası eşgüdüm esaslı ve bütüncül bir yapıyla sunulmalıdır.

ÇOCUK HAKLARI
merkezi

MOZAIK
TURKEY MOZAIK FOUNDATION

"Bu bülten, Sivil Toplum için Destek Vakfı ve Turkey Mozaik Foundation işbirliğiyle hayata geçirilen Yerel Güçlenmeye Destek Fonu desteğiyle hazırlanmıştır. İçeriğinden yalnızca FİSA Çocuk Hakları Merkezi sorumlu olup, herhangi bir şekilde destekçi kurumların görüşlerini yansıtmamaktadır."

